

ULUSAL SEMPOZYUM

GÜNÜMÜZDE YURT İÇİ MEVLEVÎHÂNELERİNİN DURUM VE KONUMLARI

9 - 10 Aralık 2013
KONYA

BİLDİRİLER-SUNUMLAR

KONYA / 2017

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE MESNEVÎ SOHBETLERİ

Hayat Nur ARTIRAN*

ÖZET

Tarihî kaynaklara göre, 1260-1267 yılları arasında tamamlanan Hz.Mevlânâ'nın Mesnevî-i Şerîf'i, edebî manâda taşıdığı değerin yanı sıra, asıl değerini, tasavvufî düşüncenin bütün inceliklerini muhtevâsında taşıyan ledünnî bir eser olmasından almıştır. Aynı zamanda manevî tekâmülün bir rehberi, Kur'ân-ı Kerîm'in bir te'vîli, Peygamber Efendimiz'in Hadîs-i Şerîfleri'nin özü, hakikati, Hakk âşıklarına mahsûs bir irşâd kitabı olan Mesnevî-i Şerîf'i, taşıdığı bu yüksek değere paralel olarak, anlamının ve özümsemenin kendine has bir disiplini olması pek tabîidir.

Bu bağlamda, Mevlevîlik yolu içerisinde çok önemli bir yer tutan Mesnevîhânlık kurumuna ihtiyaç duyulmuş, Mesnevîhân olacak kişiler, uzun ve zorlu bir manevî eğitimden geçirilerek Mesnevîhânlık icâzeti almaya lâyık görülmüşlerdir. Bu bildiride; Mesnevîhânlık ve Mesnevî Sohbetleri'nin tarih içerisindeki yerinin ve öneminin, nasıl bir seyir izlediğinin ve son dönemde ulaştığı merhalenin ortaya konulması gâye edinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mevlânâ, Mesnevî, Mesnevîhân, Nakşî Mesnevîhânlar, Mesnevî Sohbetleri

* Araştırmacı, Yazar, Şefik Can Uluslararası Mevlânâ Eğitim ve Kültür Derneği Başkanı

MASNAVI TALKS TO PRESENT FROM PAST

ABSTRACT

According to the historical sources, Jalal al-Din Muhammad Rumi's Masnavi which was completed between 1260-1267, takes its real value from being a sacred masterpiece that includes all the delicacies of sufism. As a guide to spiritual maturation, an interpretation of the Qur'an, the essence and the truth of Prophet Muhammed's (S.A.V.) hadith, a teaching book specific for lovers of God, it's very natural that a high level discipline is required to understand and sense the Masnavi which has the same high level. Thus, in Mevlevi Order a need to the institution of Masnavihan emerged, the ones to be Masnavihan are seen worthy to that title after a long and difficult spiritual education. In this report, the aim is to reveal the place and importance of Masnavi recitation (by Masnavihans) and Masnavi Talks in history as well as how they have lasted until today and which phase they arrived in the last period.

Keywords: Jalal al-Din Muhammad Rumi, Masnavi, Masnavihan, Nakshi Masnavihans, Masnavi Talks

Asırlardan beri çok geniş kitleler tarafından, eşsiz bir irfân hazînesi olarak kabul edilen Hz. Mevlânâ'nın Mesnevî-i Şerîf'i, tarihî kaynaklara göre 1260-1267 yılları arasında tamamlanmış olup tasavvufî düşüncenin bütün inceliklerini didaktik bir üslûpta anlatan ledünnî bir eserdir. Eserin muhtevâsının tümünü oluşturan irfânî bilgi ve düşüncelerin, hakikatine uygun bir şekilde anlaşılıp dolayısıyla da gerçek manâda yaşanabilmesi için yapılan tüm çalışmalar, hem zengin bir şerh geleneğine zemin hazırlamış, hem de Mevlevîlik yolu içerisinde oldukça özel bir yere sahip Mesnevîhânlar'ın yetişmesini sağlamıştır.

Hz. Mevlânâ zamanında, daha Mesnevî tamamlanmadan, Çelebi Hüsameddin'in Mesnevî'yi sistemli bir şekilde okumaya başlaması, Mesnevîhânlık'ın tarikat içindeki önemini ilk günden ortaya çıkarmıştır. Mesnevî-i Şerîf'in yazılmasına vesile olan Çelebi Hüsameddin, aynı zamanda bu müstesnâ eserin hangi şartlarda ve kimler tarafından okunması gerektiğini de düzenleyen ilk kişidir. Çelebi Hüsameddin'le başlayan ve silsile şeklinde ehil ellerden icâzet yoluyla varlığına devam eden Mesnevîhânlık, asırlardan beri Mevlevî yolu içerisindeki ehemmiyetini korumuştur.

Şu bir gerçek ki, Mevlevî dervîşânı için Mesnevî-i Şerîf; mânevi tekâmülün değişmez rehberi, Kur'ân-ı Kerîm'in te'vîli, Peygamber Efendimiz'in Hadîs-i Şerîfleri'nin özü, hakikati, Hakk âşıklarına mahsûs olan bir irşâd kitabıdır. Hz. Mevlânâ, bir Mesnevî beytinde şöyle buyurmuştur: *"Sapla samanla beslenen hayvan, ancak kurban olur; Hakk nuruyla beslenen insan, Kur'ân olur. O nedenle Kur'ân-ı Kerîm'in manâsını yalnız Kur'ân'dan sor, Kur'ân-ı Kerîm'in özünü, hakikatini, Kur'ân önünde kurban olmuş, benliğinden geçmiş, alçalmış, âdetâ ruhu, cismi aynı Ku'rân olmuş kişiden sor, öğren."* Hz. Mevlânâ'nın kendi deyişiyle "Keşşâf'ül Kur'ân" olan Mesnevî-i Şerîf'in de gerçek manâsını, hakikatte bizlere ne dediğini, onunla nasıl amel edeceğimizi en doğru şekilde öğrenmek için; onu, âdetâ cismi, ruhu, Mesnevî olan kişilerden sorup dinlemek gerektiğinden, Mevlevîlik yolu içerisinde çok önemli bir yer tutan Mesnevîhânlık kurumuna ihtiyaç duyulmuştur.

Mesnevîhân olacak kişiler, çok uzun ve zorlu bir manevî eğitimden geçirilerek Mesnevîhânlık icâzeti almaya lâyık görülmüşlerdir. Mesnevîhânlar'ın özel bir eğitimden geçirilmesi, Mesnevî-i Şerîf'in çok ciddi bir eğitim sistemi içerisinde okutulmasındaki asıl gâye, Mesnevî-i Şerîf'in seyr ü sülûk rehberi olarak kabul edilmesindendir. Dolayısıyla seyr ü sülûk görmeyen, anlatılanları kendi cân mülkünde yaşamayan kişilerin, Mesnevî-i Şerîf'e dâir yapacakları yorumlar ve açıklamalar mutlaka nâkıs olacaktır.

Mesnevî şârihleri içerisinde çok özel bir yere sahip olan İsmail Rusûhî Ankaravî Hazretleri, Mesnevî okumalarına dâir şu yönde bir değerlendirme yapmıştır: *"Gerçek şu ki; sadece Mesnevî şerhleri vâsıtasıyla, Mesnevî'yi şuurlu bir biçimde bilmek mümkün değildir. Mürşid'i olmayan, yani seyr ü sülûk etmeyen kişinin, Mesnevî'den bildiğiyle amel etmesi de tam netice vermez. Mesnevî'nin kâmil, ehil bir üstâddan öğrenilmesi ve Mürşid'in Mesnevî hakkında buyurdıkları üzerine amel edilmesi, mutlak yaşanması gerekir. Ancak o zaman kişi, Mesnevî'den bir ilim ve bir hâl sahibi olur."* Ankaravî Hazretleri'nin bu yöndeki sözleri; Hz. Mevlânâ'nın, daha Mesnevî'nin dibâce kısmında, *"Gönülleri temiz insanlardan, hakikati sevenlerden başkalarının Mesnevî'ye dokunmalarına müşâade yoktur."* (Can, 2005: 11) dediği yere işâret etmektedir. Bilindiği üzere bu söz, *"Temiz olmayanlar Mesnevî'ye zâhiren dokunamaz."* değil; *"Mesnevî'nin içindeki ledün sırlara agâh olamaz."* demektir. Sonuç itibâriyle, Mesnevî-i Şerîf, *"vahdet deryası, sırlar hazînesi"* dir ve ona yakın olmak için mutlaka ehl-i dil olmak gerekir. Bir mânevi büyüğümüz şöyle der: *"Farsça bilmekle*

Mesnevîhân olunsaydı, cümle Acem Halkı, Şârih-i Mesnevî olurdu. Arapça bilmekle de Kur'ân anlaşılırdı, Araplar'ın tümü, Müfessir olurdu."

Arz edildiği üzere, ilk Mesnevîhân Çelebi Hüsameddin'dir. Daha sonra bu görevi, Hz. Sultan Veled, Mesnevîhân Sirâceddin ve Mahmud Dede devam ettirmiştir. Osmanlı döneminde ise; Mesnevîhânlık zamanla, Mevlevî âdâp ve erkânı içerisinde, kendisine mahsûs özel bir protokole sahip olmuştur.

Mesnevîhânlık'ın icrâ edildiği yerler; en başta Mevlevî Tekkeleri olmak üzere, Selâtin Camileri, Dârü'l-Mesnevîler ve Pâdişah Sarayı'dır. Damad İbrâhim Paşa, yaptırdığı medresede, tasavvuf ilminin ve Mesnevî'nin okunmasını da vakıf şartları arasında zikretmiş; bu sûretle Mesnevî, tekke ve câmilerden sonra medreseye de girmiştir. XIX. Asırda, Dârü'l-Mesnevî veya Mesnevîhâne adıyla Mevlevî olmayanlara da Mesnevî okutulmaya yönelik müesseseler açılmış, Mevlevîhânelere gelemeyenler, bu müesseselerde Mesnevî kültüründen istifade etmişlerdir.

Mevlevî Tekkeleri'nin yaygınlaştığı dönemlerden itibaren, Mevlevî Dergâhları'nda, Mesnevî okunması için, iki kürsü yer almıştır. Kürsülerin birinde, asıl Mesnevîhân oturup çok defa ezberinde olan Mesnevî'yi okumaya ve açıklamaya başlarken; eğer onun unuttuğu, yanlış söylediği veya atladığı bir beyit olursa, bu yer, ikinci kürsüde oturup beyitleri elindeki Mesnevî'den tâkip eden tarafından düzeltilmiştir. Mesnevî'yi ezbere okuyanlara "Hâfız-ı Mesnevî", ikinci kürsüde bir nevi mukâbele yapana da, "Kaari'-i Mesnevî" denilmiştir.

Mevlevîlik yolu içerisinde, Mesnevî'yi bir Mesnevîhân'dan okuyarak Mesnevîhânlık icâzeti almak şartı olsa da; zaman zaman böyle bir icâzet zorunlu tutulmayarak, Mesnevî'nin derûnî manâsına hâkîm, gönül ehli bazı kimselere de, yine bir Mesnevîhân'ın izni veya dönemin Çelebi'si tarafından Mesnevîhânlık görevi verilmiştir.

Nakşî büyüklerinden Molla Abdurrahman Câmî Hazretleri'nin (1414-1492), Mesnevî'nin tamamını ezberleyecek kadar Hz. Mevlânâ'ya ve Mesnevî'ye gönül vermiş olması, Nakşîler arasında, Hz. Mevlânâ'ya ve Mesnevî'ye ilgi duyulmasını önemli ölçüde etkilemiştir. Dolayısıyla XV. yüzyıldan itibaren, Nakşî Tarîkatı'na mensup birçok kişi, Mesnevîhân icâzeti alarak Mesnevî okutmuştur. Nakşî Tarîkatı içerisinde yaygınlaşan bu yoğun ilgi, bazı Mevlevîler'i de derinden etkilemiş, Hz. Mevlânâ soyundan gelen Âbid Çelebi, XV. yüzyılda, Nakşî Şeyhi Molla Abdullah İlâhî'ye (öl. 1491) intisap ederek Nakşî icâzeti almıştır. Daha sonra da, İstanbul'da, Fatih/

Çarşamba'da bulunan Mevlevîhâne'de, Nakşî usûlünce dersler verip Mesnevî okutmuştur.

İstanbul'da ve Anadolu'da, Mesnevîhânlık yapan çok önemli bazı Nakşî büyüklerimiz şöyledir: Murad Buhârî Efendi (öl. 1720), Gelibolulu Muslihiddin Sürûri Efendi (öl. 1561), Hâkim Çelebi (öl. 1567), Neccârzâde Mustafa Rıza Efendi (v.1746) Beşiktaş Mevlevîhânesi postnişini Mesnevîhân Memiş Efendi'den Mesnevî okuyarak icâzet almış, Neccârzâde Dergâhı olarak anılan dergâhta irşad faaliyetlerini sürdürmüştür. Muhammed Âgâh Efendi (öl. 1762) Galata Mevlevîhânesi'nin biraz ilerisindeki evinde, Hz. Mevlânâ'nın manevî izniyle Mesnevî okutmuştur. Mehmed Emin Kerkükî (öl. 1813), Muhammed Âgâh Efendi'nin müridlerindendir. Tefsîr ve Hadîs dersleri yanında, Mesnevî dersleri de vermiştir. Ali Behçet Efendi (öl. 1823) Üsküdar Dergâhı postnişini. Mehmed Emin Kerkükî'den aldığı Nakşî usûle göre Mesnevî okutmuştur. Yerine torunu, Muhammed Saîd Efendi (öl. 1896) geçmiştir. Bazı kaynaklar, 19.yüzyılda İstanbul, Selimiye Dergâhı'nda, Mesnevî dersleri veren Nakşî Şerife Hanım'ın (öl. 1908) varlığından da bahseder. (Dergâh Haziresi'nde sırlıdır). Hüsâmeddin Efendi (öl. 1863) Hacı Evhâd Tekkesi'nde, Hâtûniye Tekkesi'nde, Merkez Efendi Dergâhı'nda, Sümbül Sinan Âsitânesi'nde, Hacı Evhâdüddin Dergâhları'nda ve Eyüp Hâtûniye Dergâhı'nda Mesnevî okutmuştur. Mustafa Vayhî Efendi (öl. 1817), Hüsâmeddin Efendi'nin halîfesidir. Hüsâmeddin Efendi'den sonra Hâtûniye Tekkesi'nde Mesnevî dersleri vermiştir. Hoca Süleyman Neşet Efendi (öl. 1770), önce Mehmed Âgâh Efendi'ye, ardından halîfesi M. Emin Kerkükî'ye mürid olup halîfelik almış ve Mesnevî okutmuştur.

Diğer tarikatlara bağlı olup Mesnevî okutan manevî büyüklerimiz ise şöyledir: Şeyh Üftâde Hazretleri (Celveti, öl. 1580), Hz. Mevlânâ'nın manevî izniyle Mesnevî okuttuğunu bildirmiştir. Hasan Ünsî Hazretleri (Şa'bânî, öl. 1723), Şeyh Müştak-ı Kâdirî (Kâdirî, öl. 1831) Mesnevî takrîrini ve usûlünü Hoca Neş'et Efendi'den almıştır. Şeyh Süleyman Sıdkî (Sa'diyye, öl. 1843), Murâd Nakşîbendî'den Mesnevî okuyarak icâzet almış, Eyüp Sütölçe'deki dergâhında Mesnevî okutmuştur. Şeyh Abdülkadir Efendi (Kâdirî, öl. 1897) Mesnevî'nin ilk on sekiz beytine şerh yazmış, "Behçetü'l-esrâr" isimli eseri vücuda getirmiştir. Şeyh Salih Efendi (Rufâî, öl. 1879), Hoca Hüsâmeddin Efendi'den ders almıştır. Ahmed Sâfi Bey (Ticânî, öl. 1926) Özbekler Dergâhı'nda Mesnevî okutmuştur. Mustafa Hilmi Safi Efendi (Uşşâkî, öl. 1926), Hacı Muhammed Tâhir Efendi'den icâzet alarak Mesnevî dersleri vermiştir. Muhammed Elif Efendi (Sa'diyye, öl. 1927), Hoca Hüsâmeddin Efendi'den ve Osman Salahaddin Efendi'den icâzet alarak Eyüp Sütölçe

Dergâhu'nda Mesnevî okutmuştur. Hüseyin Vassaf Efendi (Uşşâkî, öl. 1929), Kenan Rifâî (Rufâî, öl. 1950), Şeyh Muhammed Hazmî Efendi (Uşşâkî, öl. 1960) ise, Kasımpaşa'da Câmii-i Kebîr'de Mesnevî okutmuştur.

İstanbul dışında da pek çok yerde ilgi gören Mesnevî'nin, Hz. Mevlânâ'ya gönül vermiş ehl-i irfân arasında okunması, anlaşılması, sadece İstanbul ile sınırlı kalmamış; Mesnevî; Saraybosna, Yugoslavya, Arnavutluk, Yunanistan, Midilli, Musul, Şam ve Filistin gibi Mevlevîlik'in yaşandığı bütün beldelerde, ehil diller vasıtasıyla okunarak anlaşılmaya çalışılmıştır.

Osmanlı döneminde Mesnevîhânlık icâzetnâmeleri, Ankaravî'nin şerhinin tahkîkine uyulması şartıyla verilmiştir. Osmanlı'nın son devrinde, Konya'da Sıdkî Dede, Yenikapı Mevlevîhânesi'nde Osman Selâhaddin Dede, Mehmed Celâleddin Efendi, Şeyh Abdülbâki Efendi Mesnevî okutan Mesnevîhânlar'dandır. Selânikli Esad Dede yarım asra yakın Fatih Câmii'nde, Ahmed Celâleddin Dede Galata Mevlevîhânesi'nde ve Ahmed Remzi Dede Beyazıt'ta ve Üsküdar'da Yeni Câmii'nde Mesnevî dersleri okutmuşlardır.

XIX. yüzyılın sonlarından itibaren, Mesnevîhânlık, câmilere de taşınunca Mesnevî dersleri halka yönelik vaazlar hâlini almıştır. Fatih Câmii'nde Esad Dede'den sonra Karahisarlı Ahmed Efendi, onun vuslatından sonra da Tahirü'l-Mevlevî haftada bir gün Mesnevî okutmuşlardır.

Osmanlı'dan günümüze uzanan Mesnevîhânlık geleneğinin en son halkaları Tahirü'l-Mevlevî ve onun talebesi olan Şefik Can'dır. Soyadı kanunundan sonra "Olgun" soyadını alan Tahirü'l-Mevlevî, 1923-1925 yılları arasında Fatih Câmii'nde Mesnevî derslerine başlamadan önce, hocası Mehmed Esad Dede'nin ve Yenikapı Mevlevîhânesi Şeyhi Celâleddin Dede'nin Kaarı'-i Mesnevîlik'ini yapmıştır.

1925 yılından 1948 yılına kadar geçen süre, Mesnevîhânlar'ın sustuğu bir dönemdir. Türkiye'de gelişen siyasi ortam, 1948 yılı itibâriyle tekrar Mesnevî derslerin okutulmasına imkân tanımış ve Tahirü'l-Mevlevî, bu yıldan 1951 yılındaki vuslatına kadar, önce Süleymaniye Câmii'nde, daha sonra Lâleli Câmii'nde Mesnevîhânlık vazifesini icra etmiştir. Şâir, muharrir, gazeteci, müderris, edebiyat tarihçisi, Mevlevî Dedesi ve Mesnevîhân gibi çok yönlü bir kişiliğe sahip olan Tahirü'l-Mevlevî, Osmanlı ile Cumhuriyet nesilleri arasında, Mesnevîhânlık geleneğini yaşatan çok önemli bir isim olmuştur.

Tahirü'l-Mevlevî'nin vuslatından sonra, onun talebelerinden olan Şefik Can, bu çok değerli manevî görevi üstlenmiştir. 1935 yılında Tahirü'l-

Mevlevî'den Mesnevî takrîr etmeye başlayan Şefik Can, 1951 yılında Tahirü'l-Mevlevî'nin vuslatına kadar, hocasına büyük bir saygıyla ve sevgiyle hizmet etmiş, 1960'lı yıllarda başlamış olduğu Mesnevîhânlık görevine, hayâtının en aslî görevi olarak son nefesine kadar devam etmiştir.

Şefik Can, Mesnevî'yi, 1998 yılına kadar, klâsik şekliyle düzenli olarak sayfa sayfa, kimi zaman Farsça, kimi zaman Türkçe okuyarak derûnî bir anlatımla şerh etmiştir. 1999 yılında Şefik Can'ın gözlerinin yeterince görmemesi nedeniyle, bu satırların yazarı, onun nezâretinde, Mesnevî'den bir konu hazırlayarak okumuş, Şefik Can da, mevzûlara dâir dinî, ilmî ve edebî açıklamalar yaparak Mesnevî derslerine devam etmiştir. Fakat şu da çok önemli bir gerçek ki; bir zamanlar Mesnevî okutulması için Mesnevîhâneler kurulurken, öyle bir dönem gelmiştir ki, Mesnevîhânlık geleneğini günümüzde yaşatmaya çalışan Şefik Can, Mesnevî takrîr edecek yer bulmakta zorlanmıştır.

1960'lı yıllarda Seniha Bedri Göknîl Hanımefendi'nin villasında Mesnevî derslerine başlayan Şefik Can, daha sonraları Münevver Ayaşlı Hanımefendi'nin yalısında, eskiden "Güneş Koleji" şu anda Işık Lisesi olan Erenköy'deki bir özel okulun konferans salonunda, aynı vakfa âit olan Mustafa Nazmi Ersin Câmîi'nin kütüphanesinde ve Nezahat Nurettin Ege Hanımefendi'nin kendi oturduğu konağında, ayrıca, Maltepe Huzur Evi'nin konferans salonunda, Hz. Mevlânâ ve Mesnevî'ye gönül veren Hakk âşıklarının devlethânelerinde, Üsküdar'da bulunan bir eğitim merkezinde, Kızıltoprak'taki Yunus Evi'nde ve Kâzım Karabekir Kültür Merkezi'nde son günlerine kadar Mesnevî derslerine devam etmiştir.

Şefik Can'ın, Mesnevî dersleri verdiği bu yerler hakkındaki şu tespiti dikkate şayandır: "Seniha Bedri Göknîl Hanımefendi Hakk'a yürüdü. Münevver Ayaşlı'nın yalısında hizmet eden hanım, sandalye taşımaktan yoruldu. Güneş Koleji'nde "burada din dersi yapılıyor" diyen bazı kişiler rahatsız oldu. Mustafa Nazmi Ersin Câmîi'nde, "dinleyiciler kadın erkek karışık" diyen cemâat, bu işi yanlış buldu. Huzur evinde, yaşlıların huzuru kaçtı. Yunus Evi'nde restorasyon zamanı geldi. Üsküdar'daki Kültür Merkezi'nde yönetim değişti. Sonuç olarak hep birilerini rahatsız ettiğimiz için, bir şekilde yürütüldük. Fakat Kâzım Karabekir Kültür Merkezi'nden, artık ben yürüyeceğim."

Çelebi Hüsameddin'den günümüze kadar uzanan Mesnevîhânlık zincirinin en son halkası olan Şefik Can, gerçekten de hayatının son Mesnevî takrîrini, Kazım Karabekir Kültür Merkezi'nde yapmış ve 2005 yılında vuslat etmeden önce, bu manevî sorumluluğu talebelerinden bu satırların

nâçiz yazarına tevdi etmiştir. Böylece 1600'lü yıllarda Mesnevîhânlık yapan Konya Çelebileri'nden küçük Ârif Çelebi'nin kızı Kâmile Hanım'dan ve bu görevi annesinden devralan Fatma Hanım'dan sonra ilk defa 2005 yılında, ehli tarafından, bir hanıma Mesnevîhânlık icâzeti verilmiştir.

Özellikle yakın tarihlerde, Mesnevîhânlık geleneği çerçevesinde yetişen kişiler yeterli sayıda olmadığı için, İstanbul, Ankara, Konya, Bursa, Urfa, Sakarya gibi çeşitli şehirlerde, bu konuda hizmetler veren çeşitli kurum ve kuruluşlar aracılığıyla bazı gönül ehli kişiler de, kendi kişisel gayretleriyle Mesnevî dersleri vererek bu konuda önemli hizmetler ifâ etmektedirler.

Cenâb-ı Allah, "Benim gökkubbem altında öyle velilerim var ki, onları benden başka kimse bilemez." diye buyurmuştur. O nedenle, yaşadığımız şu gökkubbemiz altında, yüzyıllardan beri kimbilir kaç gönül ehli fark edilmeden, sessiz, sâkin bir şekilde Hz. Mevlânâ'yla ve Mesnevi'yle bir ömür tüketmiştir. Kelimelere sığmayan, söze gelmeyen büyük hizmetlerini, çok küçük kelimelerle ifâde edip anmaya çalıştığımız çok değerli birkaç şahsiyetle birlikte, sınırlı sayfalar içerisinde isimlerini anamadığımız tüm hizmet ehlini, çok büyük bir şükranla, saygıyla yâd ediyor; vuslata erenleri de rahmet ve minnetle anıyoruz.